

מלאכת מחשבת

דיון לעומק בנושאים עיוניים ~ רעיונות והערות ~ בפרשת השבוע

פרשת השבוע "בראשית" (ובו ה' עניינים בביאור הפרשה ופרק "נחשבה")

"מתוך ההפיכה" (סיפור היסטורי מפעים מהעבר הלא רחוק)

פרק ל"ט "האם הכל עושים בשביל בצע כסף?!"

א) ביאור מאמר רבי יצחק "לא היה צריך להתחיל את התורה וכו'"

איתא בפרשה (פ' א' פס' א') "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ" ובפרש"י: "אמר ר' יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל, ומה טעם פתח בבראשית?" ע"כ.

הדברים הללו צ"ב, וכי ניתן לדלג על סדר בריאת העולם?! הלא צריכים להודיע שיש בורא לעולם שהוא המצווה ואנו חייבים במצוותיו, שהרי ישנה רח"ל שיטה כפרנית שטוענת כי העולם הוא קדמון ומנסה להכחיש כי יש בורא לעולם. ואף שאם מתבוננים מעט יודעים שאין בה כל טעם וריח, מכל מקום רוב העולם נטה אחריה מרצון כדי שלא יהיו חייבים בעול תורה ומצוות ונוח להם לטעון כל טענה שלא תחייב אותם ועל כן אי אפשר לפתוח בספר המצוות בלי שנדע שיש מצווה לה? עוד צ"ב והלא כמה וכמה מצוות קדמו ל'החודש הזה לכם" כפי שנמסרו לנו בספר בראשית, וא"כ אדרבה צריכים אנו לפתוח בהן קודם?

וביותר יקשה דהרי עיקר החודש הזה לכם הוא למצוה שנאמרה בהמשך היא מצות הפסח. והנה כמה וכמה עיקרים יהיו משוללים כל מובן, בלי כל המצוות של בראשית כגון "כל בן נכר לא יאכל בו" שהכוונה למי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים וכל עוד אין את המצוות המעשיות אין אנו יודעים מיהו זה שנתנכרו מעשיו שהרי עדיין אין את המצוות ועל מה נתנכר, וכן "כל ערל לא יאכל בו" עדיין אינו קיים בלא מצוות מילה שנצטוו עליה, (אמנם אין מוקדם ומאוחר בתורה, ברם מכל מקום צריכה שתהיה הקדמה שישנן מצוות מעשיות). וכבר עמדו בזה הרמב"ן הרא"מ והגו"א ז"ל יעו"ש.

וכבר נאמר בזה שבאמת לא הייתה קושית רבי יצחק שלא ייכתב סדר הבריאה, אלא שיכתבו זאת בספר נפרד שיהיה שייך לכ"ד הספרים ולא ייכלל בתוך חמשת החומשים, כיון שכל חומשי התורה הם ספר המצוות ונכללו בו כל התרי"ג מצוות, ברם בכ"ד הספרים יש את כל השתלשלות עם ישראל עד לחורבן, על כן שם היו

צריכים לכתוב את כל סדר הבריאה, ודי היה בזה בשביל להוקיע את טענת הכופרים, ואין צד ס"ד שאם זה ייכתב בספר אחר ולא ייכלל בחמשת החומשים לא תהיה לו את אותה עוצמה של הידיעה, ועל כן באמת תמוה למה צריכים להתחיל את ספר המצוות בחלק שאינו קשור כלל למסירת המצוות, למה זה קשור כל כך לספר המצוות? ואף אם האמונה היא מצווה חשובה, מכל מקום אין היא מן המצוות המעשיות ולא נמנו בתרי"ג המצוות כל המצוות שאינן קשורות לעשיה.

ומה שטען רבי יצחק שיקדימו את מצוות "החודש הזה לכם" היינו טעם כי למעשה מצוה זו שייכת ליסוד עם ישראל שהם אלו המצווים ועניין זה מונצח בסדר החודשים, שהרי יש לעם ישראל מניין אחר מהמניין של אומות העולם שהם מונים לבריאת העולם, ואילו אנו מונים ליציאת מצרים וכל התהוות עם ישראל החלה מיציאת מצרים, וכפי שעמד בזה כבר בגו"א ז"ל שאת עשרת הדברות התחיל הבורא ב'אנוכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" ולא פתח באנוכי ה' אלוקיך אשר בראתי את השמים ואת הארץ, כיון שעשרת הדברות קשורים רק לעם ישראל ולא לאומות העולם, ועל כן אי אפשר לפתוח בבריאת העולם שא"כ היו כל הברואים חייבים בעשרת הדברות, וכמו כן בהרבה מצוות נאמר טעם החיוב "למען תזכור את יציאת מצרים" ולא נאמר כי הוא זכר למעשה בראשית. (כפי שנאמר גבי שבת בראשית).

לפיכך שפיר מובנת קושית רבי יצחק שהרי פתיחת התורה שהיא מורשה לעם ישראל כפי שנאמר בפרשת וזאת הברכה "תורה ציוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" ולפי"ז מובן היטב למה לא שאל רבי יצחק לגבי מצוות הפסח שהיא למעשה המצוה החשובה הראשונה שנצטוו בה סמוך ליציאת מצרים כיון שב'החודש הזה לכם ראש חודשים" מובנית הייחודיות של עם ישראל שמונים את החודשים ליציאת מצרים וזה למעשה החלק החשוב ביותר בהחלת עם ישראל לעם שיש להם מניין שונה מכולם וכל הבריאה מעתה "סובבת את הציר" של יציאת מצרים, ועל כן בתור הקדמה לספר המצוות של עם ישראל זוהי הפתיחה המתאימה יותר.

ברם אין בכך די כדי לבאר את הקשר המיוחד של עם ישראל לארץ ישראל, דמכל מקום באותה מידה ניתנת הארץ להיכבש גם אח"כ על ידי אומה אחרת כפי שהיה בפועל, וא"כ שוב אין ייחודיות לארץ ישראל כארץ ששייכת וקשורה רק לבני ישראל ושרק אם הם יחיו בה יתחייבו במצוות התלויות בארץ ואם לאו לא יוכלו המצוות לחול, לכן חייבים להשתמש עם המענה היחיד שנותן לנו רבי יצחק "הם אומרים להם, כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישרה בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו, הוי אומר שאין ארץ בעולם שקשורה לקיום המצוות כארץ ישראל ואין היא מסוגלת לקיים בה עוברי עבירה יותר מכל מקום אחר, על כורחך זה משום שטבעה של ארץ ישראל טבע שונה לחלוטין מכל הארצות, אין היא מקום מגורים של האומות אלא היא מקום לקיום המצוות ומקום להשראת השכינה וזה תלוי באומה שכל מהותה הוא קיום מצוות וכיון שאין האומות מסוגלים לקיים מצוות רק בני ישראל, לפיכך אף שנתן להם לתקופה קצרה את הארץ, כיון שלא היו ראויים לה נטלה מהם ונתנה לבני ישראל שהרי הם העם הנבחר לקיום התורה והמצוות, ובאמת בשבילם נברא העולם ובראה הארץ, ולפיכך אין אנו גזלנים אלא אדרבה היורשים הטבעיים, ודו"ק היטב.

אולם מרן בעל "אור החמה" תמה בתשובת רבי יצחק, דעדיין אין הסבר מספיק למה אי אפשר היה לכתוב את כל בריאת העולם כספר בפני עצמו (כספר איוב שכתבו משה רבינו בפני עצמו, יעויין בגו"א שכך פירש את קושית רבי יצחק) וכי בגלל שרוצים לומר שארץ ישראל קשורה לבני ישראל האם בשל כך צריך לכתוב זאת בתוך התורה עצמה? כמו כן אין בעל "אור החמה" מבין את טענת אומות העולם, איזו טענה זו "ליסטים אתם" הרי לבני ישראל יש תשובה מן המוכן מתוך התורה עצמה, שכן בזה מקיימים את הכתוב בתורה "וירשתם אותה וישבתם בה", כמו כן כתבה התורה מצוה של "לא תחיה כל נשמה" והם לגיונו של מלך ומקיימים את ציווי הבורא יתברך שהטיל עליהם (כמו להבדיל אלף אלפי הבדלות כל צבא מקיים את אשר מטילים עליהם מלכיהם ושריהם ואין הם נחשבים כעם של מרצחים וליסטים וכך הוא מנהג העולם שאומה אחת כובשת אומה אחרת ומעולם לא קם אחד לטעון כנגדם אומה של גזלנים אתם)

ואם מכל מקום אין התורה רוצה שילעזו על התורה שיש להם חוקי ליסטינות כפי שמבאר ה"לבוש אורה" (שאם אמנם בכל האומות קמים וכובשים וחומסים ארצות מכל מקום אין זה כתוב בתוך תורתם אלא הם עושים זאת לצרכי מחיה וקיום ובחוקי הגיונגל קיים הכלל שהחוקים מנצחים את החלשים ורק החזק שורד) אם זו הטענה, מה יועיל מה שכתוב מעשה בראשית בתוך התורה עצמה, והלא הלעז הוא כעת על התורה עצמה שהיא קובעת חוקי ליסטינות ואין יוכחש לעז זה במה שנכתב הדבר בתוך התורה עצמה? גם באמת לא

(הדברים מבוססים על דברי הספר הנפלא "אור החמה" להגאון הקדוש רבי זונדל קרויזר זצוק"ל)

ועל פי זה נראה היה לעני"ד לפרש את התשובה של רבי יצחק "ומה טעם פתח בבראשית? משום כוח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גויים וכו', הנה כל מטרת הבריאה הייתה כדי לקיים מצוות השי"ת ולמעשה אין נפקמ"נ בין מקום למקום, ברם לא המקום הוא זה שמחיל את המצוות שהרי הן מונחות על כתפי הגברא (גם של הגויים בז' מצוותיהם) ולפיכך אי אפשר לשייך את עצמות המקום אל המצוות, שהרי אין למקום כל שייכות עם קיום המצוות, ומה לי הכא ומה לי התם?

אולם ארץ ישראל היא המקום היחיד שקשר עמוק לו עם קיום המצוות. ברם כל זה אין שייכות עם אומות העולם שגם כלפיהם אין ייחודיות לארץ ישראל מבחינת ז' המצוות, א"כ כל הבחירה של ארץ ישראל כמקום מצוות על כרחך שהוא רק כלפי עם ישראל שנצטוו במצוות התלויות בארץ בעת שירשו את ארץ ישראל, נמצא שכל בריאת העולם למעשה תלויה בארץ ישראל, שכן היא המקום היחיד שגורם לקיום מצוות ורק לבני ישראל, א"כ "זהו כוח מעשיו הגיד לעמו" דהיינו בריאת העולם שבה ארץ ישראל הגיד לעמו לתת להם נחלת גויים, שכל קיום העולם תלוי במצוות, ואין לך ארץ ששייכת בקשר ישיר ועמוק לקיום מצוות כי אם ארץ ישראל.

על כן יש קשר עמוק בין ספר המצוות לבריאת העולם, שכן דרך ארץ ישראל חלים מצוות מיוחדות שתלויות בארץ ואין המצוות יכולות להתקיים רק כאשר בני ישראל יירשו את ארץ ישראל, ועל כן צריכים אנו לידע היאך התחולל הקשר, מה השייכות של ארץ ישראל לבני ישראל, למה רק בבני ישראל מתקיים התנאי של קיום המצוות ולא בכל אומה אחרת, כל זה לא נוכל לידע אם לא יהיה כתוב במפורש בתוך התורה עצמה הקדמה זו.

ולכן אי אשר לכתוב זאת בתוך ספר אחר בכ"ד הספרים, שהרי זו היא ההקדמה לספר המצוות ובאה לומר שכל מציאות קיום העולם תלוי בארץ ישראל וארץ ישראל היא הארץ בה מתחייבים בכל המצוות התלויות בארץ ומי הם המתחייבים רק בני ישראל ועלינו א"כ לדעת בזכות מה נבחר עם ישראל להיות העם הנבחר שעל ידם מתקיימים המצוות, וזה צריכים אנו לדעת בהבטחה שנתן הקב"ה לאברהם אבינו, בזכות שעמד בכל הניסיונות זכה בארץ ישראל לבניו, ובמצרים נבחר העם להיות העם הנצחי שבנינו נברא וקיים העולם, וצריכים להביא את כל ההשתלשלות מההתחלה עד האבות הקדושים ומשם עד יציאת מצרים, כיון שלכאורה נראה לכל תושבי העולם שארץ ישראל איננה שייכת כלל לבני ישראל, אדרבה בתחילה הייתה נחלת שבעת גויים ובני ישראל הגיעו אליה כעם כובש ומשעבד ומה הייחודיות של ארץ לעם ישראל, ועל מה נאמרה ההלכה "כיבוש מלחמה שמה כיבוש". ולכן היו בני ישראל יכולים לזכות בה מכוח כיבוש מלחמה.

שהרי אם אין ישראל שיקיימו את התורה ממילא אין כל קיום לתורה, ממילא היא בהא תליא, ולמה צריכים אנו לשני לימודים, ללמוד שהעולם נברא בשביל התורה ובשביל ישראל?

ונראה לומר, שהעולם נברא בשביל התורה, הכוונה שחוקי התורה הם אלו שמנהיגים את העולם, דכפי שיש חוקים בבריאה שעל פיהם מתנהל העולם, כך למעשה גם כל העולם חייב להתנהל על פי חוקי התורה, כי חוקי התורה הם למעשי חוקי קיום העולם, וכגון זה שאין ארץ ישראל יכולה להתקיים אם מטמאים את אדמתה והיא חייבת להקיא את החוטאים כי אין הארץ מסוגלת להכיל אנשים חוטאים וא"כ הוי חוק הבריאה שהעולם חייב להתקיים רק אם אין בה גזל ושאר חטאים, לפיכך כאשר עברו דור המבול על ז' המצוות שנצטוו עליהם חרב העולם, אולם אם העולם לא היה נברא על פי חוקי התורה, לא היה צריך להיות סתירה לזה שיש חוטאים לעצם קיום העולם, אלא שהקב"ה יכול להחריב את העולם כיון שאין העולם כדאי להתקיים, ואפשר היה לומר שחורבן העולם זה מעשה נפרד, שהקב"ה גזר חורבן על העולם בשביל החטאים.

ברם עתה נתחדש שלמעשה קיום העולם תלוי בקיום חוקי התורה וז' המצוות, והוי חוק בבריאה, ומלבד זה נתחדש עוד עניין, שהעולם תלוי בקבלת התורה מצד עם ישראל והוי תלוי ועומד אם יקבלו את התורה ללמוד את התורה, דאף אם היו הגויים שומרים את כל ז' המצוות שלהם אין די בכך, כי יש עוד תנאי בקיום העולם שתלוי בלימוד התורה.

ברם יש להבין לפי זה מה הייתה טענת המלאכים "יתנה הודך על השמיים" והלא אם לא יקבלו בני ישראל את התורה הרי אין קיום לעולם וכיון שהקב"ה כבר התנה על קיום העולם בנתינת התורה איך יכלו להתנגד להורדת התורה?

ברם אפשר לומר דאכן המלאכים לא התנגדו לכך שבני ישראל יקיימו את התורה, שהרי מצוות מעשיות אין ביכולתם לעשות, וא"כ ע"כ דהתורה נעשתה בשביל שתהיה למטה מקום בו יכולה היא להתקיים, רק הטענה שלהם הייתה שדיני התורה יקבעו בשמים ולא יהיה מצב שתורה לאו בשמים היא ואין הכרעת השמים קובעת כלל וזו הייתה כוונתם "יתנה הודך על השמים" שההוד של קביעת ההלכה תהיה בשמים ולא בארץ, ואין זה סותר כלל שאת המצוות המעשיות יעשו בני ישראל, וכמו כן כוח לימוד התורה יהיה בארץ כיון שזה התנאי לקיום העולם, אבל לא את עצם הכרעת התורה, וכאשר הקב"ה אמר למשה רבינו שיחזיק בכסא הכבוד ויענה להם תשובה, הייתה הכוונה שיש לישראל כוח ואחיזה בכסא הכבוד והם אלו שמכריעים את ההלכה, וכשמשו רבינו טען למלאכים את כל הטענות, היה זה לא לעצם קיום המצוות אלא לעצם ההכרעה על דיני המצוות.

יובן למה יסברו האומות שאסור ליהודים לכבוש את הארץ מידיהם אם הם עצמם הוציאו את הארץ שמעיקרא הייתה שייכת לבני שם כפי שנאמר להלן (בפרשת לך לך).

ומבאר ב"אור החמה" באופן נפלא דהנה הקושיא של רבי יצחק הייתה, שיתחילו את התורה ב"החודש הזה" כדי להורות שהתורה ניתנה רק לעם ישראל, ולכן בזה גופא יש לעז, שכן טענת אומות העולם שהנה זה שנצטוו בני ישראל להוריש את ז' האומות מהארץ כדי שבני ישראל יוכלו לקיים את המצוות שתלויות בארץ, והנה בלא זה כביכול לא הייתה מוצדקת נטילת הארץ מידם ועדיין היו האומות יושבות בה עד היום, לכן נראה להם שיש כאן מעשה ליסטים, שכן בשביל איזה קיום מצוות נוטלים מהם את הארץ ובלא זה היו נשארים במקום ועל זה יש להם תרעומת על התורה.

לפיכך מתחילה התורה מבראשית כדי להוכיח שאדרבה ישראל הם הממשיכים בתורתם את בריאת העולם וכל הבריאה בשביל המצוות וישראל הם אלו שמקיימים את המצוות ואילו לאומות העולם השאיל הקב"ה את המקום רק לזמן קצוב, ודין "כל נשמה לא תחיון" הוא משום שבמעשיהם הרעים גרמו לעצמם זאת וממילא לא העולם נברא בשביל כל האומות וישראל באו ולקחו ממה שמגיע להם ונוסדו על חייהם וארצותיהם.

ולפי"ז מדויק לשון רבי יצחק: "לא היה צריך להתחיל את התורה" דהיינו את סיפור בריאת העולם לא יחשיבו בתוך התורה, אלא כעניין בפני עצמו. ועל זה הוא מתרץ, שאם לא היו כותבים כן, היו אומות העולם אומרים שהעולם לא שייך לקיום חיי התורה, וממילא בני ישראל כשבאו לכבוש את ארצם באו כאילו כמו כל האומות שבאות בצורה של ליסטים שכובשים את מה שנוח להם בלי לתת לעצמם דין וחשבון אם הארץ הזו שייכת לאי מי, את הטעות הזאת באה התורה באה לשרש עם תחילת הסיפור של הבריאה לומר לנו שכל העולם לא נברא רק בשביל התורה וארץ ישראל כל מהותה וקיומה בשביל קיום התורה והמצוות וממילא אין לאומות העולם בה שום חזקה מעיקרא ודו"ק היטב כי עמוק הוא מאד..

(ב) בעניין שהעולם נברא בשביל התורה ובשביל ישראל.

בפרש"י: בראשית ברא, אין המקרא הזה אומר אלא דרשני, כמו שדרשוהו רבותינו, בשביל התורה שנקראת "ראשית דרכו" ובשביל ישראל שנקראו "ראשית תבואתה".

הנה זה שהעולם נברא בשביל התורה הוא פשוט, שהרי כל קיום העולם הוא רק אם יקבלו את התורה, כפי מביא רש"י לקמן (פס' ל"א) "יום הששי הוסיף ה' בששי בגמר מעשה בראשית, לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמשת חומשי תורה". ברם אם זה הוא הפירוש, א"כ ממילא כבר ישראל כלולים בכלל,

כליל יופי ויהיה הארמון ההוא מזומן לאיש חסיד יבוא באחרית הימים ויחסה יום אחד בצל קיר אחד מן הקירות ההם ויהיה לו סיבה להינצל ממות" וכמו כן מצינו במסילת ישרים בפ"א שכותב "עילוי גדול לבריות כולם בהיותם משמשי האדם השלם" כלומר כל הבריאה כולה לא נוצרה רק למטרה אחת כדי לשמש את האדם השלם שהולך לעשות את רצון קונו בשלימות, וכאן הרי רבי פנחס בן יאיר הולך לעשות את רצון קונו אף שאכן תלוי הוא בדעת השוטים שיתכן שלא ירצו לתת לו את השבויים, אולם הוא כעת הולך לעשות את רצון קונו והמצוה היא בעצם ההליכה לפדות ולא בתוצאה וכבר אמר מרן הרב מבריסק זי"ע "מדארף טאהן אובער ממוז נישט אויפטאהן" דעיקר הוא לעשות את רצון הקב"ה ולא נפקמי"א אם תהיה תוצאה)

ולכן אין כאן שאלה של ספק וודאי, כי אין הדבר נמדד בתוצאה אלא בעצם הכוונה לעשות את רצון הבורא יתברך ובאשר הוא האדם השלם על כן מן הראוי שחוקי הטבע יוכפפו אליו.

(ובגמ' מצינו שרב יוסף הפליא את כוחו של רבי פנחס בן יאיר שהיה משול כמשה רבינו וששים ריבוא, שהרי לא לכל אדם יחלוק את מימיו ובפרט שעשה זאת ג' פעמים ואף אם היה זה בפעם אחת מכל מקום גם אם היה נחלק לרב פנחס בן יאיר לא היה חייב לתת לעושה פסח ולאותו טעייה ורק מכוח הגזירה של ר' פנחס בן יאיר שאין עושים כן לבני לוייה א"כ הכל מונח בכלל אותו חילוק והכל מונח בכוחו של ר' פנחס בן יאיר).

ובאותו מהלך מונח פירושו של מרן הגרי"ז הלוי זי"ע על הגמ' התמוהה בריש ע"ז (דף ב' ע"א) לעתיד לבוא מביא הקב"ה ס"ת ומניחו בחיקו ואומר למי שעסק בה יבוא ויטול שכרו. מיד מתקבצין ובאין וכו' נכנסה לפניו מלכות רומי תחילה וכו' אומרים לפניו רבשי"ע הרבה שווקים תקינו מרחצאות עשינו, הרבה כסף וזהב הרבינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה, אמר להו הקב"ה שוטים שבעולם כל מה שעשיתם לצורך עצמכם לצורך עצמכם וכו', מיד יצאו בפחי נפש, יוצאת מלכות רומי ונכנסה מלכות פרס אחריה וכו' ואומרים לפניו הרבה גשרים גשרנו, הרבה כרכים כבשנו, הרבה מלחמות עשינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה. אמר להו הקב"ה שוטים שבעולם כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם וכו', וכך מרחיבה הגמ' שם כל הטענות של כל אותם אומות יעוי"ש.

והדברים תמוהים מאד, היאך יכולים אותן אומות לעלות כאלו טענות לפני הבורא עולם שהרי הכל גלוי לפניו וחותרו אמת והיאך יעלו בפניו טענות שקר? ואין לומר דמכל מקום אין הם יודעים כן וחושבים לפטור את עצמם בטענות סרק, זה אינו, שהרי כל זה יהיה לעתיד לבוא בשעה שכל אומות העולם יכירו וידעו כי ה' אחד ושמו אחד ואף אומות העולם ידעו שהקב"ה הכל גלוי לפניו סתרה כאורה ואין נסתר ממנו דבר ואין הם

יש בזה קצת לבאר מאמר תמוה מאד בגמ' (ב"מ דף פ"ז ע"א) דאפליגו במתיבתא דרקיעא בנידון ספק בנגעים, דכידוע אם בהרת קודמת לשער לבן טמא ואם שער לבן קודם לבהרת טהור, ספק מי קדם, קב"ה אמר טהור וכולהו מתיבתא דרקיעא אמרי טמא, ואמרו מאן נוכח? רבה בר נחמני דהוי בקי בנגעים, ויעוין שם דהכריע דספק טהור ויצאה בת קול דהוא טהור ויצאה נפשיה בטהור, ברם ברמב"ם (פ"ב מהל' טומאת צרעת הל' ט"ו) פסק "ספק שער לבן קודם ספק הבהרת קדמה, הרי זה טמא, וזה תמוה, שהרי בגמ' משמע שרבה פסק הלכה שזה טהור ואמאי הוי טמא?

ובכס"מ במקום ביאר זי"ל ואע"ג דאמרינן "מאן נוכח רבה בר נחמני" ואיהו אמר טהור ויצאה נפשו בטהרה? יש לומר דכיון דבשעת יציאת נשמה הוא דאמר, הוי בכלל לא בשמים הוא".

והדברים צריכים ביאור רב, והרי דבריו נאמרו כאן בעולם הזה ולמה הוי בכלל לא בשמים היא? ברם אפשר דטענת המלאכים הייתה שהכרעת ההלכה תהיה בידיהם וזה לא נתקבל, כיון שהרי ההלכה נוגעת לבשר ודם שנמצא עלי אדמות וזכה משה רבינו בטענה זו כיון שבשמים אין כבר שייכות לעניינים הללו אין ההכרעה נופלת בידיהם, הלכך ההכרעה צריכה להיות רק בידי מי ששייך לו גופא, אבל רבה באותה שעה כבר לא היה בכלל אלו שחייבים במצוות כיון שהיה זה בשעת יציאת נפשו ולפיכך גם בזה הוכרע הכלל שלא בשמים היא.

ויש לבאר לפי זה שגם מונח רש"י ז"ל ובשביל ישראל שנקראים ראשית תבואתה, היינו שקיום והנהגת העולם הוא בשביל ישראל, דכל קיום העולם נועד שהעולם ישמש את ישראל, וכמו דמצינו בגמ' בחולין (דף ז' ע"א) גבי פנחס בן יאיר שהלך לפדות שבויים ובדרכו הגיע לנהר גינאי וביקשו לחלוק את מימיו כדי שיוכל לעבור דרכו, ברם הנהר סירב לחלוק מימיו בטענה, אתה הולך לעשות רצון קונך לפדות שבויים, ואני עושה רצון קוני שגזר שכל הנחלים הולכים אל הים, אתה ספק אם תוכל לקיים את רצון קונך, כי מי יאמר שירצו השבאים לפדותם, ואילו אני ודאי עושה רצון קוני, אמר לו רבי פנחס בן יאיר, אם לא תשמע לי אני גוזר עליך שלא יעברו בך מים לעולם (יעוין שם בתוס' שדיבר אל שר הים כן או שהרהר כן בלבו מפני מה אין המים נחלקים לו על אף שביקש מהם שיחלקו כדי שיוכל לעבור בהם)

אך הדברים צ"ב, דלכאורה טענת נהר גינאי טענה נכונה, שהרי קיימ"ל אין ספק מוציא מידי ודאי (פסחים דף ט' ע"א) ועל פי דרכו של עולם אין שינוי בבריאה והקב"ה חוקק בבריאה שהמים לא נחלקים (ובקריעת ים סוף כבר הונח בחוקי הבריאה שבעת שיגיע זמן קריעת ים סוף באותה שעה יחלק הים, יעוין במפרשים).

ברם טענת רבי פנחס בן יאיר הייתה שכל העולם נברא בשביל ישראל לשמש אותם לצרכיהם כשעושים רצון הבורא יתברך וכפי שמצינו בדברי הרמב"ם זי"ל (בהקדמה לפירוש המשניות) "ואפשר שיבנה אדם ארמון

ג) בעניין בריאה שעלתה במחשבה.

איתא בפרשה (פר' א' פס' כ"ז) "ויברא אלוקים את האדם בצלמו בצל אלוקים ברא אותו זכר ונקיבה ברא אותם".

וברש"י: ולהלן הוא אומר ויקח אחת מצלעותיו וגו'! במדרש אגדה שנבראו שני פרצופין בבריאה ראשונה ואחר כך חילקן. ופשוטו של מקרא, כאן הודיעך שנבראו שניהם בששי ולא פירש לך כיצד ברייתן ופירש לך במקום אחר".

נראה בפשטות דשני הפירושים חלוקים הם, אי הייתה בריאה אחת או שתי בריאות. ולפירוש הראשון הייתה בריאה אחת של שני פרצופים אלא שלאחר מיכן חילקן שהבריאה העיקרית הייתה הזכר וממנו לוקח חלק לעשותו כנקיבה, וזהו לפי מדרשו, אבל לפי פשוטו של מקרא אומר רש"י שהיו באמת שתי בריאות, בריאה הראשונה הייתה של אדם ולאחר מיכן נטל ממנו ה' יתברך צלע מצלעותיו ועשאה נקיבה והביאה אל האדם וכל זה היה ביום ששי ולא נחת הפסוק לפרש את סדר הבריאה היאך היה רק אמת ששניהם נבראו בששי ורק לאחר מיכן נחת הפסוק לפרש העניין.

ובגמ' בכתובות (דף ח' ע"א) אמרינן דלכו"ע חדא יצירה הוא, מר סבר בתר מחשבה אזלינן ומר סבר בתר מעשה אזלינן, כי הא דר"י רמי, כתיב ויברא אלוקים את האדם בצלמו וכתוב זכר ונקיבה בראם, הא כיצד? בתחילה עלה במחשבה לברוא שנים ולבסוף נברא אחד.

והדברים צריכים ביאור רב, מה הסברא של המ"ד שהברכה נתקנה על מה שעלה במחשבה והרי מכל מקום לא הייתה בריאה כזו ולמה לנו לברך על המחשבה לחוד?

וב"משאת המלך" ביאר דמה שכתוב בכמה מקומות שמתחילה עלה במחשבתו של הקב"ה לברוא את העולם בצורה כזו ולבסוף בראו בצורה אחרת אין הכוונה שהיה זה רק מחשבה ותו לא, אלא באמת הייתה כזו בריאה שעלתה במחשבתו אלא שחלוקה בריאה זו משאר הבריאה שהייתה למעשה, שהרי כל הבריאה הייתה במאמרו של הקב"ה ואילו זו הייתה בריאה שרק עלתה במחשבה, אבל גם מה שנעשה רק במחשבה שם בריאה עליה. ואמנם קיימות הן הנך שתי הבריאות.

וכן מצינו גם ברש"י (בריש הפרשה) שבתחילה עלה במחשבה לברוא את העולם במידת הדין לבד ברם ראה הקב"ה שאין העולם יכול להתקיים רק במידת הדין ושיתף את מידת הרחמים לדין, ויש לבאר גם על פי דרך זו שבתחילה הייתה בריאה של מידת הדין לחוד וזו היא בריאה שאינה דומה לבריאה של העולם לבסוף שנברא במאמר הקב"ה דהבריאה הראשונה הייתה רק בגדר עלתה במחשבה.

יכולים לזכות בדין בלא טענות אמת, וא"כ איך עלתה על דעתם לטעון בפניו טענות שרחוקות מן האמת תכלית הריחוק?

והפלא הגדול על זה שאף הקב"ה אינו דוחה טענתם, שקרנים אתם, אלא אומר להם "שוטים שבעולם" כלומר אפילו לפי טענתכם אין מגיע לכם שכר ולמה אינו אומר להם האמת שקרנים אתם?

ברם באמת יש ממש בטענתם, לפי מה שכתב רש"י שכל הבריאה כולה לא נוצרה אלא בשביל ישראל ובשביל התורה, ויש לומר דכל מה שנתחדש בעולם כולו ועד סוף הבריאה הוא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה ואף שאת הארץ נתן לבני אדם ויש לכל אחד לעשות בה כרצונו, עם כל זאת אין העולם הפקר וכל מה שנעשה בעולם ישרת את ישראל, כי הקב"ה ימנע כל בריאה שאינה נועדת לתכלית זאת ולפיכך כל מה שעשו אומות העולם יהיה לתועלת עם ישראל

(וכפי שמצינו במאה חמישים שנים האחרונות שמלכות רוסיה סללה מסילה שמשתרעת על פני אלפי קילומטרים עד למזרח הרחוק ולאחר עשרות שנות עבודה מתשת ומיגעת התברר כביכול שאין למסילה זו כל שימוש והיא אכן לא שימשה לשום מטרה עד למלחמת העולם השניה שהצילה אלפי בני תורה שברחו מפני הגרמנים ימ"ש לשנחאי, ואלמלי אותה מסילה לא הייתה ההצלה זו יכולה להתממש, ואמר בזמנו מרן הגר"י ז"ע שכל מטרת הסלילה הייתה בשביל נס ההצלה ואלו הם הדברים).

והנה אף שבאמת בשעת מעשה לא הייתה כוונת אומות העולם בשביל ישראל, אבל לעתיד לבוא כאשר תתברר האמת שכל מה שעושים האומות הוא בשביל עם ישראל ואף אומות העולם רואים זאת בחוש, לפיכך טוענים הם שעל זה גופא מגיע להם שכר, שהרי הם נעשו משרתים של עם ישראל ואלמלי מה שעשו היה קשה לעם ישראל לשרוד בעולם ועל זה גופא מגיע להם שכר (ודומה הדבר לאדם שאבדה לו מטבע ומצאה עני ומתפרנס ממנה ועולה הדבר כאילו המאבד פרנס העני ומקבל על זה שכר) ועל כן סוברים הם שיקבלו שכר.

ועל כך אומר להם הקב"ה דאף שהם צודקים במאמרם שכל מה שעשו לבני ישראל עשו, מכל מקום שוטים הם בכך שיחשבו שעל כך יקבלו שכר, שאין אומות העולם ראוים לשכר על כך כיון שמטרתם הייתה בהיפך להרע לעם ישראל ואף אם לא, מכל מקום ודאי לא היו רוצים שבני ישראל ייהנו כלל ממעשה ידיהם

(ואילו אותו מאבד לאחר שידוע הוא שעניי נהנה מהמטבע שאבדה הרי שמח הוא מאד על כך, ולפיכך מגיע לו על כך שכר ודו"ק היטב).

נמצא שהם רק שוטים ולא שקרנים כי כל מה שהם עושים ישרת לבסוף את עם ישראל כיון שכל תכלית בריאת העולם הוא בשביל ישראל שנקראים ראשית תבואתה ודו"ק היטב.

מאור שמש הוא, מאן דמדקדק באור חדש דלא למימריה דעיקר ברכה על אור מעשה בראשית הוא היכי שביק למימר הני מילי נפישאתא, והוה חזי ליה למימר תחלה בסידוריה דכל מאן דאמר אלף ביתא ומילי דחזנותא או דוכרן שבת או ענין פרשה ביותר מפסיד הוא ובתר הכין מדקדק בעסק אור חדש דלאו על האי אור היא עיקר ברכה, ועוד קדושה בציבור מאי טעמא קא מיתמרא ביוצר אור... אף הכא נמי אף על גב דאמרת עיקר ברכה על אור השמש כדמאני בהדה באמצע מימרא מאורות אחרים לא הפסיד דאפילו אי אמר באמצע מימרא מעריב ערבים ומעביר יום ומביא לילה כיון דחתים יוצר המאורות לא הפסיד היכי מפסיד מאן דמאני אור חדש באמצע... ומינהאגא בי **מדראשי קביעי דנהרדעא ודסורא עדיין למימר ואור חדש, ואעפ"י דרב סעדיה ז"ל הוה ליה ראש מתיבתא בסורא לא קבילו מיניה אפילו בחייה ולא סליקו למימר ואור חדש ועדיין הוו אמרין ליה.**

מבואר שהנוסח הקדמון בכל בבל היה לומר "אור חדש על ציון תאיר וגו' בא"י יוצר המאורות", עד שבא רס"ג ופקפק על זה, וכן בסידור רס"ג ליתא אור חדש וגו', והנה אף שדעת רס"ג בזה לא נתקבלה בבבל, הנה בצרפת וספרד באמת קיבלו את דעתו בזה, דבמחזור ויטרי וברמב"ם ליתא אור חדש וכו', וכ"כ בפירוש הרוקח על התפילה שהצרפתים לא אומרים אור חדש ונתלין בדברי הרס"ג.

אמנם האשכנזים החזיקו במנהג בבל הקדמון לומר אור חדש על ציון תאיר, וכן הוא ברוקח סי' שי"ט ובפירוש התפילה לרוקח ובסידור חסידי אשכנז ובשו"ת הרא"ש כלל ד' סי' כ'.

והנה טענת רב שרירא גאון על רס"ג היתה שבלא"ה מוסיפים בתוך הברכות הרבה דברים שלא מענין הברכה, אמנם דבריו צ"ע, דהרי אמירת אור חדש אינה סתם באמצע הברכה אלא סמוך לחתימה, וסמוך לחתימה הרי צריך לומר מעין החתימה, ותשובה לזה למדתי מנוסח תשובת רס"ג שהובא באחד מכתבי היד של סדר רע"ג, שכתב "מי שחותם אור חדש וכו' תועה... הלכך מאן דמדכר ליה שפיר דמי הוא לשתוקי אלא כשמגיע להמחדש בכל יום **תמיד מעשה בראשית ידלג ויאמר כאמור לעשה אורים גדולים כי לעולם חסדו בא"י יוצר המאורות**", משמע להדיא שהנוסח אור חדש וכו' לא היה סמוך לחתימה, אלא אמרו לאחריו "כאמור לעשה אורים גדולים וכו'", (וכעיי"ז הוא בנוסח א"י מהגניזה שיובא בסוף המאמר), עכ"פ לפי נוסח אשכנז שאומרים זאת סמוך לחתימה צ"ב מה יענו על טענת רס"ג שאין זה מענין החתימה שהיא על האור שלנו.

וברוקח סי' שי"ט כתב: **"מנהגנו ומנהג אבותינו לומר אור חדש על ציון תאיר, ויש בני אדם שאין אומרים, וכן בתשובת הגאון יש שלא לאומרו, וטעם שלהם לפי שאין מברכין על האור העתיד, ואני אלעזר אומר כי**

וכן מוכח מדברי התוס' (רי"ה דף כ"ז ע"א ד"ה כמאן) גבי הפלוגתא אי בניסן נברא העולם או בתשרי נברא, ויש להבין איך אפשר הדבר? ותיירץ ר"ת ד"אלו ואלו דברי אלוקים חיים" דאיכא למימר דבתשרי עלה במחשבה לברוא את העולם ולא נברא עד ניסן וכוותא אשכחן בפ"י עושין פסין שמתחילה עלה במחשבה לברוא את האדם שנים ולבסוף בראו אחד יעו"יש, ואי נימא דבאמת ליכא לבריאת המחשבה כלל אי"כ כיוצא בו ליכא למימר שהעולם נברא בתשרי, שהרי היה זה רק במחשבה ולא במעשה והיאך שייך לחבר את המחלוקת שבגמ' אי בניסן נברא או ברי"ה לזה?

אלא ע"כ צ"ל דכיון דהייתה מחשבה הרי זה נחשב כבריאה ממש ולפיכך אף בריאת העולם שייך אף אי הוי רק במחשבה והכי נמי מבואר בשלי"ה הק' (תושב"כ פ"י בראשית) שהיו שתי בריאות, בריאה במידת הדין ובריאה של שיתוף דין עם רחמים, ולפי זה אפשר שפיר לומר שהיו שתי בריאות, בריאת זכר ונקיבה שהייתה רק במחשבה וזהו ענין זכר ונקיבה בראם ובריאה שהייתה במאמר בו נבראה בתחילה רק אדם ולאחר מיכן נבראה האשה. לפיכך שפיר שייך לברך גם על בריאת המחשבה ודו"ק היטב.

(מהרה"ג החו"ב בעל וברך דוד שליט"א)

ד) ביאור הנוסח אור חדש על ציון תאיר וגו'

כידוע, בנוסח אשכנז אומרים בסוף ברכת יוצר אור "אור חדש על ציון תאיר ונזכה כולנו מהרה לאורו, בא"י יוצר המאורות",

כתב השבלי הלקט סי' י"ג: "מצאתי בשם רב סעדיה הגאון זצ"ל מה שאומרין ואור חדש על ציון תאיר וחותמין יוצר המאורות טעותא הוא בידן מה טעם לפי שלא תקנו חכמים ברכה זו על אור העתיד לימות המשיח אלא על האור שאנו רואין בכל יום כענין שאנו מברכין המעריב ערבים הלכך שפיר דמי לשתוקי... וכן מצאתי בשם רב שרירא גאון זצ"ל שהשיב ואשר אמר מר רב סעדיה גאון זצ"ל שאין שליח ציבור רשאי לומר ואור חדש לא כך הוא אצלינו אלא **בשתי ישיבות מעולם אומרים ואור חדש על וכו' ולא על אותו אור אנו מברכין אלא הזכרה בעלמא שמזכירין אותו ומי שאינו אומר לא הפסיד**".

ובאוצר הגאונים ברכות י"ב ע"א הביא תשובת גאון קטועה בענין זה, וכתב שמלשונה וכן ע"פ דברי השבלי הלקט הנ"ל נראה שהיא לרב שרירא גאון, וז"ל התשובה שם:

"דמאן דאמר אור חדש מפסיד, לא ידעיננא ליה ולא סבירא לנא ולית ביה פסידא כלל כיון דחותם גופיה יוצר המאורות הוא מאי איכפת לן מאי אימור באמצע מימרא, אטו הני דקאמרין אלף ביתא דחזנותא ביותר דאית בה ענין שבת וענין סידרא או פרשתא מענין

מכל זה מבואר שהאור שלנו הוא תמצית מן האור הגנוז שיאיר לעתיד לבא, וא"כ שפיר שייך לומר שעיקר ההודאה בברכה זו היא על האור הגנוז שנברא ביום ראשון, שגם עתה אנו נהנים ממנו, כי ממנו נאצל האור שלנו, ועל כן ראוי גם להתפלל סמוך לחתימה שיופיע עלינו אור זה בשלימותו, וכמו שכל ברכה המיוסדת על דבר שנחסר מסתיימת בתפילה להשלמתו (אהבה רבה מסיימת והביאנו לשלום וכו' שהוא שלימות האהבה, ואמת ויציב מסיימת צור ישראל קומה בעזרת ישראל כו', ואמת ואמונה מסיימת ונאמר כי פדה ה' את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו, שהוא פסוק שנאמר על הגאולה העתידה).

ובשבה"ל סי' י"ג כתב: "ור' בנימין אחי נר"ו כתב דלא משתקינן ליה ובודאי שאין אנו מברכין על אור העתיד אלא על האור שאנו רואין עכשיו **אמנם הקב"ה הבטיחנו לחדש זה האור ולהוסיף עליו כאור שבעת הימים שנא' קומי אורי כי בא אורך וגו' וכתוב והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתיים וגו'**, וזהו פירוש, והאור הזה שאתה עתיד לחדשו ולהוסיף באורו תמיד ומזכה לאורו ומעין חתימה היא", וזהו ממש כמו שנתבאר.

אמנם לכאורה הדבר נסתר מדברי הגמרא חגיגה י"ב ע"א, דאיתא שם: "אמר רבי אלעזר אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו כיון שנסתכל הקב"ה בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנוז מהן שנאמר וימנע מרשעים אורם, ולמי גנוז לצדיקים לעתיד לבא... כתנאי, **אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו דברי רבי יעקב, וחכמים אומרים הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון ולא נתלו עד יום רביעי'**. ומשמע לכאורה שהאור הגנוז אינו אותו האור של המאורות שלנו, שאם כן מאי איכא בין ר' יעקב לרבנן, [ואין לומר שבאמת אין זה מחלוקת אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, דהא אמרינן דהא דר' אלעזר כתנאי, דהיינו שדבריו תלויין בפלוגתא דתנאי].

ולפי זה מבוארת היטב דעת רס"ג שאין לומר אור חדש בברכה זו שלא על אור זה אנו מברכים כאן, וכן את תחילת הברכה יוצר אור יש לפרש דקאי על המאורות שלנו שכבר נבראו אז רק עדיין לא נתלו ברקיע, וכדעת רבנן, אך אין בברכה זו כל זכר לאור הגנוז, וצ"ב מנהגינו ודברי הראשונים הנ"ל.

אמנם ביאור הדברים הוא לפי מה שכתב המהר"ל בגור אריה בראשית א' י"ד, וז"ל: "ומחלוקת התנאים דלר' יעקב אור הראשון מילתא בפני עצמו ויהי מאורות מלתא בפני עצמו, ולחכמים הא דכתיב יהי מאורות הוא בעצמו האור הראשון, והכל מודים שהקב"ה גנז את האור לצדיקים, לרבי יעקב כל האור גנוז ואותו שנברא ביום ד' הוא אור אחר, ולחכמים לא היה אור יום ד' אור אחר אלא מאותו אור נשאר מקצת, וכן יש במדרש הבהיר (אות ק"ס) כי שביעית אותו האור נשאר והשאר נגנז, וכיון דהוא שביעית אור הראשון אינו כל כך מאיר כמו שהיה שלם".

וכדבריו ממש כתב גם רבינו הגר"א בביאורו לתיקוני ז"ח (צ' ע"א), וז"ל: "כמ"ש ואור ביום ראשון איברי והכתיב ויתן כו' כדר"א אור שנברא ביום ראשון אדם רואה בו מסוף העולם ועד סופו כיון שנסתכל הקב"ה בדור המבול ובדור

מנהג אבותינו תורה שלימה היא כי הברכה על המאורות שנבראו מששת ימי בראשית והם חמה ולבנה ואור שגנז הקב"ה לעתיד לבא, וזהו לעושה אורים גדולים חמה ולבנה ואור שגנז בעתיד להאיר לצדיקים לעתיד לבא כדכתיב קומי אורי כי בא אורך, לעושה אורים גדולים כמו לעושה השמים, זהו כמו לעושה בסגול, ועל המתחדשים בכל יום כתיב לעושה ואור שמש יחדש, ואנו מתפללים שנזכה לאורו עם הצדיקים, וחותם יוצר המאורות שהוא כמו יצר וגם יוצר שמתחדשים".

ובשו"ת הרא"ש כלל ד' סי' כ' (הובא בטור או"ח סי' נ"ט) כתב: "צרפתים אינם אומרים ואור חדש על ציון תאיר כי אין זה לא מעין חתימה ולא מעין פתיחה, ואני אומר שהוא מעין חתימה ופתיחה כי **יוצר אור היינו אור שברא הקב"ה בששת ימי בראשית ולא היה העולם כדאי להשתמש בו גנזו לצדיקים לעתיד לבא, ועל אותו אור נאמר והלכו גוים לאורך, והיינו אור חדש של ששת ימי בראשית שעתידי הקב"ה לחדשו לנו".**

אמנם לכאורה דבריהם צ"ב דלכאורה בברכה זו אנו מודים רק על האור המתחדש כל יום, כמו שבערב אנו מודים רק על הערב שלנו, ולמה לנו להודות בכל יום על האור הגנוז שאין לנו הנאה ממנו כיום, אמנם מאידך לכאורה מוכרח כדבריהם מתחילת הברכה שהיא "יוצר אור ובורא חושך", ומשמע דהכוונה לבריאת האור והחושך שהיתה ביום ראשון, שאם היתה הכוונה לאור השמש שלנו היה נכון יותר "יוצר שמש וירח" או "יוצר המאורות" כמו בחתימה.

האור שלנו נאצל מן האור הגנוז

ונראה לבאר בס"ד, דהנה בכמה דוכתי במדרש רבה (ב"ר י"ז ה', ועוד) אמרו "נובלות אורה של מעלה גלגל חמה", ובבמדב"ר ט"ו ט', "גדול אורו של הקב"ה, החמה והלבנה מאירים לעולם ומהיכן הן מאירים **מזיקוקי אור של מעלן הן חוטפין** שנאמר לאור חציך יתהלכו לנוגה ברק חניתך, גדול האור של מעלן שלא נתן ממנו לכל הבריות אלא א' ממאה" כו'. ובספר הבהיר אות ק"ס: "מלמד שקודם שנברא העולם עלה במחשבה לבראות אור גדול להאיר ונברא אור גדול שאין כל בריה יכולה לשלוט בו, צפה הקב"ה שאין יכולין לסובלו **לקח שביעית ושם להם במקומו והשאר גנזו לצדיקים לעתיד לבוא".**

וברמב"ן בראשית א' י"ד כתב: "אבל לדעתם האור הראשון שמש שלשה ימים וברביעי נאצל ממנו ונעשו בו אז ממנו שני המאורות האלה, כמו שאמרו נובלת אורה של מעלה גלגל חמה", (ועיין מה שכתב שם עוד קודם לזה, ועיין עוד אדרת אליהו ומלבי"ם שם שכתבו על דרך זה), וכ"כ רבינו בחיי (בראשית א' ג'): "**וידוע כי האור שמשתמשים בו בעולם הזה הוא נאצל מן האור הגנוז לצדיקים לעתיד לבוא, וזהו שדרשו חז"ל נבראת אורה של מעלה מגלגל חמה".**

ה) ביאור ענין מצות קידוש והבדלה

אשמח לשמוע חוות דעת

א בסיום פרשת בריאת העולם כתוב (בראשית ב, ג)
 "וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ
 שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת". והיינו
 שיום השבת יש בו ברכה ויש בו קדושה.

וברמב"ם (שבת כט, א) כתב: "מצות עשה מן התורה
 לקדש את יום השבת בדברים שנאמר (שמות כ) זכור
 את יום השבת לקדשו, כלומר זכרהו זכירת שבח
 וקידוש, וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו
 בקידוש היום וביציאתו בהבדלה".

ובדבריו לא מבואר מהי אותה זכירה בדברים ומהי
 מטרתה, ובספר המצוות (עשה קנה) הוסיף הרמב"ם
 וביאר: "שציוונו לקדש את השבת ולומר דברים
 בכניסתו וביציאתו נזכור **בם גודל היום הזה ומעלתו**
והבדלו משאר הימים הקודמים ממנו והבאים
אחריו. והוא אמרו יתעלה זכור את יום השבת
 לקדשו. כלומר זכרהו זכר קדושה והגדלה. וזו היא
 מצות קידוש. ולשון מכילתא זכור את יום השבת
 לקדשו קדשהו בברכה. וביאור אמרו (פסחים קו, א)
 זכרהו על היין. ואמרו גם כן קדשהו בכניסתו
 וקדשהו ביציאתו. כלומר ההבדלה שהיא גם כן חלק
 מזכירת שבת מתוקנת ומצווה".

וצריך ביאור מהי זכירת ההבדלה, וביותר קשה
 שבגמרא (פסחים קה, ב) מבואר לגבי יום טוב שחל
 במוצאי שבת, שמוטב לאחר ולדחות את ההבדלה
 לבסוף "אפוקי יומא מאחרין ליה כי היכי דלא להוי
 עלן כטונא". כלומר שלא תיראה השבת כמשוי.
 וצריך ביאור, וכי אמירת ההבדלה מוציאה את
 השבת, הרי השבת כבר יצאה בשעת צאת הכוכבים.

ועוד צריך ביאור מפני מה אסור לאכול ולשתות
 קודם הקידוש וקודם הבדלה, כמבואר ברמב"ם
 (שבת כט, ה), ואילו עשיית מלאכה מותרת אפילו
 בלא הבדלה על הכוס, כמבואר בגמרא (שבת קנ, ב).
 מהו המחלק בין איסור אכילה ושתיה לאיסור

ההפלה וראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגזזו מהן כו'
 וחכ"א הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון ולא נתלו עד יום
 רביעי, ולא פליג על מה שאמר שגנזו, אלא על מה
 שאמר שם ולמי גנזו לצדיקים לעתיד לבא, רק ברביעי
 חזר".

כלומר שלדעת ר' יעקב האור שנברא ביום ראשון נגנז
 לגמרי, ואור השמש שיש לנו היום הוא אור אחר לגמרי,
 אמנם לדעת חכמים אור השמש שלנו הוא מקצת מאותו
 אור שנברא ביום ראשון, שמקצתו חזר ביום רביעי דרך
 המאורות שנתלו ברקיע השמים.

וכן בסידור חסידי אשכנז על מאורות נתן סביבות עוז
 כתב: "והלא מאורות ברקיע הם... אלא הם מאורות
 הגדולים שנבראו ביום הראשון והיו מסתכלין בהם
 מסוף העולם ועד סופו דצפה הק' דורות רשעים
 העתידין לבא וגנזו תחת כסא כבודו", ולכאורה תימה
 היכן מצינו שנבראו ביום הראשון מאורות גדולים ונגנזו,
 הא חז"ל אמרו רק שהאור שנברא ביום הראשון נגנז, אכן
 פשוט דמקור דבריו הוא מה שאמרו חכמים בברייתא
 הנ"ל: "הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון ולא נתלו עד
 יום רביעי", ופירש כפי' המהר"ל והגר"א שהמאורות
 שנבראו ביום ראשון הוא האור הגנוז בעצמו.

(ולכאורה קשה על דעת חכמים, היכן מצינו שנבראו
 "מאורות" ביום הראשון, הא בתורה כתוב "ויאמר אלקים
 יהי אור ויהי אור", משמע שנברא רק אור אחד, אכן בספר
 הפליאה כתב: "ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים
 את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן
 לממשלת הלילה ואת הכוכבים, המאורות הללו הם
 המאורות שאמר אלהים יהי אור ויהי אור", מבואר ש"הי
 אור" ו"יהי אור" הם שני אורות שונים, ומה שנקראו "אור"
 בלשון יחיד, י"ל ע"פ דברי העבודת הקודש ח"ד פ"ט שב'
 האורות האלה נבראו כלולים יחד ונחשבו אור אחד, ע"ש).

ולפי פירוש זה שפיר שייך להזכיר את האור הגנוז בברכה
 זו סמוך לחתימת יוצר המאורות, ואתיא כרבנן דסבירא
 להו דהוא שלנו הוא תמצית מהאור שנברא ביום ראשון,
 ועתיד להתחדש לעתיד לבא.

ובארץ ישראל ג"כ אמרו סמוך לחתימת ברכה זו מענין
 האור העתידי, אמנם לא ממש בנוסח שלנו, ובאחד
 מסידורי ארץ ישראל מזמן הגאונים הנוסח הוא: "תאיר
 באורך על ציון ותזרח בכבודך על ירושלים ותאמר
 לעניה סוערה קומי אורי כי בא אורך, ככתוב קומי אורי
 כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח, ונאמר לעשה אורים
 גדולים כי לעולם חסדו, בא"י יוצר המאורות"¹, ונראה דמה
 שסיימו בפסוק "לעשה אורים גדולים" הוא משום שפסוק
 זה רומז לשני המאורות שנבראו ביום הראשון ונגנזו, אך
 אלו שנבראו ביום רביעי לא "אורים" נקראו אלא "מאורות"
 דהיינו מקבלי אור, כמ"ש הרמב"ם (בראשית א, יד).

"ממדבר מתנה" - עיונים בפרשה
(מהרה"ג רבי בניהו כהן שליט"א)

¹ קובץ על יד כרך י"ג.

ב. ונראה לבאר על פי דברי הגמרא (ברכות לה, א) שכתוב "אסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל וכו', רבי לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתוב השמים שמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה". ומבואר מדברי הגמרא שברכות הנהנין מתירות את ההנאה של בני האדם, ומפקיעות את חלות קדושת ה' בהם [וכן משמע בירושלמי (ברכות פרק ו הלכה א) "העולם כולו ומלואו עשוי ככרם, ומה פדיונו ברכה"].

והנה בשבת יש בעולם קדושה כפולה, הרמוזה בפסוק "וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ", וכדרשת חז"ל (מדרש שוחר טוב, פרשה צב, והובאה בשאלתות (שאלתא א)) "אמר רבי יצחק ראו כי ה' נתן לכם (את) השבת (שמות טז, כט), מהו ראו, אמר ר' יוסי מרגניתא דיהיבת לכוון, כל עיסקא דשבת כפול, לחם משנה שני העומר לאחד (שמות שם, כב), קרבנה כפול, שנאמר וביום השבת שני כבשים (במדבר כח, ט), עונשה כפול, שנאמר מחלליה מות יומת (שמות לא, יד), שכרה כפול, שנאמר וקראת לשבת עונג (ולקדוש) [לקדוש] ה' מכובד (ישעיה נח, יג), אזהרותיה כפולות, זכור ושמור, מזמור כפול, מזמור שיר ליום השבת". והיינו שבשבת ניכר קניינו של הקב"ה על ידי השביתה. ונמצא שבשבת יש תוספת קדושה של שייכות להקב"ה [ואולי זהו הביאור באותה נשמה יתירה שיש בשבת (ביצה טז, א) ואין ביום טוב (תוס' פסחים קב, ב ד"ה רב אמר)], וממילא אותה קדושה מצריכה ברכה מיוחדת בכדי להתיר הנאה מהעולם.

ובזה מיושב היטב מפני מה אסור לאכול ולשתות קודם קידוש, לפי שנחשב הדבר כמעילה וכהנאה בלי ברכה. ואם כנים אנו בזה אפשר לומר כן אף לגבי הבדלה. אמירת ההבדלה באה גם כן להתיר אכילה ושתיה, כיון שעל ידה אנו אומרים שהעולם חוזר להיות רק עם קדושה אחת, שכלפיה מספיקה ברכת הנהנין לבד. ועל כן אסור לאדם לשתות אף קודם

מלאכה, ובפרט שמצד הסברא היה לנו לאסור מלאכה יותר מאשר אכילה ושתיה. ועוד צריך ביאור וכי אכילה ושתיה דומים למלאכה, מה הקשר בין הקידוש וההבדלה לבין האכילה ושתיה [ועד כדי כך החמירו חכמים, שטעה ולא הבדיל בחונן הדעת, אם אכל צריך לחזור ולהתפלל, כמבואר בשולחן ערוך (רצד, א), וצריך ביאור עניינה של הלכה זו].

ועוד צריך ביאור, שהנה ידועים דברי הרמב"ם (שבת כט, י): "ומצוה לברך על היין ביום השבת קודם שיסעוד סעודה שניה, וזה הוא הנקרא קידושא רבא, מברך בורא פרי הגפן בלבד ושותה ואחר כך יטול ידיו ויסעוד, ואסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיקדש, וגם קידוש זה לא יהיה אלא במקום סעודה", והיינו שלפי הרמב"ם יש חובת קידוש גמורה גם בסעודת שחרית [ומדבריו (שם ל, ט) משמע שאף בסעודה שלישית יש דין לקדש על היין, והובאו דבריו בטור (רצא, ד)], והראב"ד השיגו בזה "שכבר נתקדש היום בכניסתו", ואם כן מפני מה אסר הרמב"ם לטעום מאומה לפני הקידוש, והלא כבר קידש האדם את השבת בכניסתה [ובעיקר שיטת הראב"ד שהדרשה היא שקידוש הבוקר הוא השלמה ללילה, יש הרבה מה לדון ואין כאן מקומו. ויעויין ברשב"ם (פסחים קו, א ד"ה אמר) מה שכתב בשם השאלות]. ושיטת הרמב"ם צריכה ביאור.

ועוד צריך ביאור מפני מה נאמר (פסחים קא, א; רמב"ם שבת כט, ח) שאין קידוש אלא במקום סעודה, מה הקשר בין הקידוש לסעודה. והרשב"ם (שם ד"ה אף ידי) כתב: "כדפרשינן טעמיה לקמיה אין קידוש אלא במקום סעודה דכתיב (ישעיה נח) וקראת לשבת עונג במקום שאתה קורא לשבת כלומר קרייה דקידוש שם תהא עונג ומדרש הוא. אי נמי סברא היא מדאיקבע קידוש על היין כדתניא לקמן (דף קו, א) זוכרהו על היין מסתמא על היין שבשעת סעודה הוקבע דחשיב". והמדרש והסברא טעונים ביאור, מה ענין הקידוש לסעודה.

מבואר מדברי הרמב"ן שיש חילוק גדול בין קדושת ליל שבת לקדושת יום השבת [ובפשטות כוונתו לדברי המקובלים (שער הכוונות ענין הקידוש, דף עו) שבלילה זוהי סעודת מטרוניתא - המלכות, שבה היא מזדווגת את הזיווג העליון, וביום זהו סעודת מלכא קדישא, שבה מזדווגת מידות הזעיר אנפין [ו' תחתונות], וסעודת המנחה מזדווג בה אריך אנפין, ורמוזים ייחודים אלו בפתחת פיוטי האר"י הקדוש לכל סעודה].

ולפי דברים אלו מיושבת שיטת הרמב"ם, שהצריך ברכה על היין בכל סעודה וסעודה, לפי שמדרגות הקדושה שונות בין הסעודות, ועל כן צריך בכל סעודה וסעודה להזכיר את קדושת השבת, להדגיש את קדושת העולם המיוחדת שנמצאת בכל סעודה וסעודה [ויש בכאן להעיר, שעל פי הקבלה נחלקו הדעות אם צריך לקדש על היין בסעודה שלישית, שבשער הכוונות (ענין סעודה שלישית, דף קיב) כתב: "ולכן אין בחינת קידוש על היין בסעודה זו, כמו בסעודת הלילה ובשחרית, שלא כדברי הרמב"ם ז"ל שפסק לקדש על היין בכל השלש סעודות" [וכן כתב בפרי עץ חיים (שער השבת, פרק כג),

ובשולחן ערוך האר"י (שחרית של שבת סעיף ו)]. ומאיזך גיסא, הרדב"ז בחיבורו הקבלי מצודת דוד (מצוה צא) כותב שעל פי הסוד צריך לברך על היין בסעודה שלישית, וכן כתב השל"ה בסידורו (שער השמים סעודה שלישית אות ב), ויש שביארו שצריך לעשות כן באמצע הסעודה, ואז הדברים מתאימים לשיטת האר"י, ויעויין במגן אברהם (רצא, ט), ובערוך השולחן (רצא, י), ובשער הכוונות (מהדורת דעה להשכיל, עמודים תמג - תמד הערה פג)].

הבדלה [אמנם לגבי מים יש לעיין בטעם החילוק בין קידוש להבדלה, ויעויין ברמב"ם (שבת כט, ה) ובמגיד משנה. ואולי יש לומר שתוספת קדושה חמורה ממיעוט קדושה. וצ"ע].

וזהו הטעם שאכילה ושתיה לפני הבדלה חמורים מעשיית מלאכה, לפי שעשיית מלאכה אינה הנאה מן העולם המצריכה ברכת הנהנין להתירה, אלא היא רק אסורה מצד דיני שבת, וכלפי זה כל שיצאה שבת, מותר לעשות מלאכה. מה שאין כן אכילה ושתיה שעניינם הוא הנאה מן העולם, זקוקים לברכה מיוחדת להתירם.

וזהו כוונת הגמרא שמוטב לאחר את אמירת ההבדלה, משום שאע"פ שהשבת ודיניה הסתיימו בצאת הכוכבים, אך אנו רוצים להראות שקדושת השבת הכפולה חביבה עלינו, ולא במהרה או מוציאים אותה לענין זה [ויתכן שקדושה זו תלויה בדיבור האדם, ואין היא יוצאת עד לאחר הבדלה].

ומיושב גם כן מה ענין הקידוש אצל הסעודה, משום שרוצים להראות בקידוש שהוא המתיר של הנאות העולם, ועל ידי אמירתו מותר לאדם ליהנות מן העולם [ואפשר לבאר בזה את מחלוקת בית שמאי ובית הלל (ברכות נא, ב; פסחים קיד, א) אם ברכת היום קודמת לברכת היין, או שברכת היין קודמת לברכת היום].

ג. והנה ברמב"ן (שמות כ, ח) כתב: "ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר אות קפב) הזכירו עוד סוד גדול בזכור ושמור, ועל הכלל תהיה הזכירה ביום והשמירה בלילה, וזהו מאמר החכמים (ב"ק לב, ב) שאומרים בערב שבת באי כלה באי כלה, באו ונצא לקראת שבת מלכה כלה, ויקראו לברכת היום קדושה רבא (פסחים קו, א) שהוא הקידוש הגדול, ותבין זה".

נחשבה" - הגאון רבי יחיאל הלוי נוביק שליט"א

בס"ד נחשבה בראשית תשפ"א

א

מלחמת האור והחשך – מי מנצח – דידן נצח

וַיְרֵא אֱלֹקִים אֶת הָאֹר כִּי טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹקִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ. וּבְרֵשִׁי, אִף בּוֹה אֲנִי צְרִיכִין לְדַבְרֵי אֲגַדָּה (חגיגה י"ב) ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבא. ולפי פשוטו כך פרשהו ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחשך שיהיו משתמשין בערבוביא וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה.

מתוך דברי רש"י ש"לפי פשוטו", נראה שמתחילה היו האור והחשך משמשים בערבוביה, כלומר שבאותו שלב של הבריאה, יתכן שאדם ילך ברחוב שבחלקו מואר וחלקו חשוך, כי קרני האור אינם בהכרח מקרינים בכל קו ישר אפשרי כמו שאנו רגילים בימינו, ורק מפני שהקדוש ברוך הוא ראה את האור כי טוב ואין נאה לו ולחשך שיהיו משתמשין בערבוביא, על כן קבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה.

והנה אנחנו איננו יכולים להבין כלל וכלל כיצד יכולים האור והחשך לשמש יחדיו, הלא אחד סותר השני, וכמו שהאש והמים לא יוכלו לשכון בכלי אחד, ומעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה, ומעט מן האור הלא דוחה הרבה מן החשך. וכיצד יכולים הם להיות בערבוביה.

אמנם כן, מה שאנו רואים זו כבר תוצאה של חק טבע שטבע בורא העולם, וזה אינו מוכרח מצד עצמו, רק חק שחקק מומציא כל הנמצאות, שהאור דוחה את החשך, וזאת על ידי קרני האור ששולטים תמיד בכל קו ישר אפשרי, וכל עצם שנקרא בדרכם מחזיר אף הוא את האור בכל קו ישר אפשרי. וזאת מחסדי הבורא המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים... וגם על כך עלינו לשבח לאדון הכל, ולתת גדולה ליוצר בראשית...

והנה אם הבננו כך במציאות עולמינו הגשמי, שישנו חק מסוים שמעט מן האור דוחה הרבה מן החשך, נבין שכך הוא גם ברוחניות, מעט מן האמת מנצח הרבה מן השקר. וכך כתב בדרשות הר"ן הדרוש החמישי, כי מעט מן האמת ינצח הרבה מן השקר, כאשר המעט מן האור ינצח הרבה מן החשך.

וכל זאת מאותו חק טבעי שטבע בורא העולם ברחמיו להועיל לנו. כי מעט מן האמת ינצח הרבה מן השקר, כאשר המעט מן האור ינצח הרבה מן החשך.

- כמה נפלא!!!

- ואלמלא התחלנו חומש בראשית רק בשביל ללמוד נפלאות אלו מתורתנו הקדושה, דיינו.

ב

תלמידי קין ממשיכי דרכו – מסרבים למסיכה – בטענת – השומר אחי אנכי?

וַיֹּאמֶר ד' אֵל קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הַשּׁוֹמֵר אָחִי אֲנִי. טענתו של קין, השומר אחי אנכי?

באה לפטור אותו מאחריות על שלומו ועל חיו של אחיו הבל.

ובספר אדרת אליהו להגר"א על בראשית כתב:

וַיֹּאמֶר ה' אֵל קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ. שאל לו שני דברים, א/ "אי הבל", אם תאמר לא ידעתי, הלא "אחיד" הוא ואיך לא תשגיח עליו לידע אנה הוא, הלא כריע באח דברת עמו עד הנה, וזה שאמר "אחיד".

והשיב על ראשון ראשון, על "אי הבל" השיב, לא ידעתי. ועל "אחיד" השיב, האומנם שנכון להשגיח עליו, אפס השומר אחי אנכי. לחייב על אבידתו כשומר שכר.

ולמדנו טענת קין שניסה לפטור עצמו שלא מוזן הטענה, וכי שומר שכר אני על אחי? והרי הוא עצמו רצחו נפש, ומדוע הוא מדבר על שומר.

ומשמע אמנם שזו אינה טענה כלל, (אפילו לו יצוייר שהוא אינו הרוצה בעצמו). כי על האדם לדאוג לשלום חבירו כאשר ידאג לשלום עצמו, וזו מצות ואהבת לרעך כמוך. ומצות השבת גופו.

וכמו כן בדורינו אנו, טוענים חלק (קט) מהאנשים, וכי מדוע עלי ללכת במסיכה, כאשר זה לא נח לי. השומר אחי אנכי? אמנם נראה שאין זו טענה, ולא זו בלבד אלא שגם שכר מקבלים על כך, ובודאי שאנו שומרי שכר, ומה גם שהמסיכה הרי באה כדי למנוע את האפשרות שאני אזיק את חבירי, ונמצא שאין אני שומר את חבירי אלא את עצמי שלא אזיק את חבירי.

והנה קין נענש גם על דבריו, ולא רק על מעשיו, כמבואר במדרשי חז"ל ובמפרשי התורה.

ובודאי מדה טובה מרובה ממדת פורענות חמש מאות פעם, וכל העוסקים בה ימלו עליה שכר. והרי כך אמר שלמה המלך בחכמתו. **רוֹדֵף צְדָקָה וְחָסֵד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכַבֹּד. (משלי כ"א כ"א). ואין לך צדקה גדולה מזו ששומרת על חיי הכלל והפרט.**

- כמה נפלא!!!

- ואלמלא התחלנו חומש בראשית רק בשביל ללמוד נפלאות אלו מתורתנו הקדושה, דיינו.

מְרַבֶּה תוֹרָה, מְרַבֶּה חַיִּים...

ולא עוד, יש איזה רעיון שידוך שחברתי חושבת עבודך היא אמרה לי ונדהמתי זו הצעה ממש מתאימה, כך כמובן לא אומר, דבר כזה צריך לבוא דרך ההורים, אבל איך תגיע ההצעה להורים, אם אתה לא בכלל בשוק השידוכים? לפיך בקשתי הכנה בתחום הזה תעזור לי, עליו לגשת אל הוריו היקרים שיחיו ולהודיע להם שהקבר ממש בן עשרים ובאף מקום לא ממתניס על כזה בחור, חובת המצוה מחייבת שיתחילו לשמוע עבודך שידוכים, הלך אתה מבקש מהם שיכנסו לעניין ויתחילו לעסוק בעניין, אני בטוחה שההורים יהיה להם קשה בהתחלה לשמוע מכזה רעיון הם יבואו שוב לבדוק איתי מה קורה ואני אודיע להם חד משמעית שאני לא רוצה לשמוע משום שידוך מלבד השידוך הקודם. הם כמובן שוב יכעסו ויעשו על כך סקנדלים למהע אני עומדת במר"י, אבל לאחר מסע חוזר ונשנה יבינו כי כלתה ונחרצה בדעתי לא לשמוע יותר שידוכים, לאט לאט יפנימו שאני עלולה לעצור את כל הדרך לשידוכים, זה יביאו אותם לשוב ולחשוב על המצב, ברגע שהם יהיו בשלים בעניין, השידוך יגיע בדרך הראשית יש לי תוכנית שלימה איך השידוך יתגלגל לפתח ביתנו בצורה הכי ישרה וכשרה בלי שההורים ידעו שידך במעל, דבר אחד אני מבקשת ממני, להיזהר שלא תצא מפך מילה אחת מכל מה שדיברתי איתך, כי זה עלול להרוס את הכל.

אפרים זלמן היה המום משיחתה הפתוחה, הוא לא היה רגיל לנוסח פתוח, דבר זה הביכו לחלוטין, פניו היו חיוורות מאד וכל גופו רטט, הוא לא נתן עד עתה דעתו על עתידו, אפילו בסתר לבו לא הייתה קיימת מחשבה כזו, כי חוץ לחשוב כבחור נקי וקדוש, לפיך כל עוד אינו בשוק השידוכים לא הטרידה אותו לראע המחשבה, מה יהיה בעתידו? בפעם הראשונה זרקו לו מחשבה כזו ודבר זה הביאו לידי מבוכה עצומה.

צארטיל החכמה קלטה את מבוכתו והבינה כי אפרים זלמן לא ערוך לשמוע כאלו תוכניות. אבל הרי עליה מוטלת האחריות לדאוג להסיר את אבן הנגף שחוסם את הדרך להקמת ביתו, עליה א"כ לחשב מסלול אחר.

עידו התחיל להתאקלם בגבעתיים, רחוב כצנלסון בו גר היה שקט לחלוטין, איש לא חשד בבחור שלבוש בצורה צנועה מאד כי הוא אחד מגדולי המתכננים של מח"ץ (פלמ"ח) כמעט כל שבוע היה מתכנן תכנית מיוחדת שהועברה לידי ראשי ההגנה ומח"ץ בדרכי דיוור סודיים ביותר הפעם הרעול היה מחוץ לתמונה לחלוטין, קליינציק בוימל המעסיק הקשוח ביותר, הזהירו הזהרו היטב שלא יערב אף אדם מלבד הבלדרים שהוא יתן לו והודעות רק בדרכי המידור הטלפוניים.

ובירושלים יושב לו עוזי דהן ראש המחלקה הירושלמית של האצ"ל ומוגיע את מוחו לפתרון היעלמות עידו ראש התיכנון שלו בלא להותיר בדל רמז היכן הוא, הוא כאילו נשאב לאיזה מקום שהוא מחוץ לתחום. תקופה ארוכה שאין ממנו שמץ ידיעה האם פגעו בו המפגעים שנסו לרצחו נפש והוא אינו בחיים גופתו לא נמצאה בידרה כי הוא ברח ממנה יומיים קודם לכן אבל ידעו המפגעים היכן הוא נמצא ושם רצחוהו. או אולי ברח למקום מסתור וטשטש כל עקבות כדי שלא יהרגוהו.

אם לא די בכך, גם רעול הפנים שהביאו אל שורות האצ"ל נעלם אף הוא בצורה מסתורית מאד, דבר זה היה יותר מוזר בעיניו לחלוטין האם יש קשר בין שתי היעלמויות, הרעול אמנם לא היה פעיל אצ"ל ולא היה חייב לאיש דבר, אבל הוא הביא תועלת בגייסו למחתרת עשרות מטובי הבחורים הירושלמים, לא היה לו הסבר למה לפתע נעלם בלי ליידע אותו על כך. עתה הוא במשבר של ממש אין לו מי שיתכנן לו את המבצעים, זה מוריד את איכות הארגון בעשרות מונים ויש לו די הרבה אויבים שמחכים לכל מעידה שלו.

הוא הבחין בחושיו המיוחדים כי המערכות של יריבו מהשמאל עלו רמה, אך עדיין לא עלה על כך שעידו שנעלם מהאופק שינה את כתובתו הלאומית והוא בתעסוקה מלאה ברשות השמאל, דבר שקשה להתקבל אצל כל מי ששייך לארגון הצבאי לאומי מי שמכיר את נפש הפעילים כולם מאוחדים באותה מטרה איש מהם לא שנה את האוריינטציה הפוליטית שלו בעד כל הון דעלמא.

גם מוחו היה עסוק עד למעלה מראשו בהישודות, הוא היה על הכוונת אצל הבריטים בשל הפעילות שלו שכבר לא הייתה איכותית ופעמים רבות נתפסו אנשיו באמצע הפעולה, מאז שעידו נעלם לא היה לו תכנונים גאוניים כבעבר.

בדלית ברירה הוצרך להשתמש בשירותיהם הטובים של התאומים מושיקו וגואל רצון, אך המרחק היה רב למדי, כמה שניסו להתעלות על עצמם, היה הדבר מעל השגותיהם, לא היה להם מעוף וחדירה לעומק כפי שהיה לעידו, הם ידעו לקרוא מפה אבל ברמה די בינונית, התוצאות הביאו שעוזי לא היה יכול לקחת על עצמו תוכניות גרנדיוזיות כבעבר, גם חוסר שיתוף הפעולה עם מח"ץ וההגנה הביא שהמבצעים הבאים היו יותר נקודתיים ופחות אמיצות כפי שהיה בעבר, כבודו נפגם מאד, טענות רבות הופנו אליו מראשי הארגון על חוסר אפקטיביות.

דבר זה דכך אותו מאד, חשד החל לעלות לפתע לנקר במוחו, אולי לגואל ומושיקו היה יד בהרחקת עידו מהארגון, רק הם היו המרוויחים מהרחקת עידו ממרכז העניינים. בתחילה הזדעזע מעצם המחשבה, אבל ככל שעקב אחרי מושיקו וגואל הבחין כי הם מדי מסתוריים, יש להם יותר מידי סודות, אולי הם לא כאלו צדיקים, שווה בדיקה.

הוא החליט לבדוק את הנושא יותר לעומק, בערב אחד ניגש אל ידיו סרג'נט (סמל) ביל ארוזין שהכירו כשישב במעצר מתמשך אצל הבריטים, הוא הצליח להתחבב על ביל ארוזין שהיה הסוהר שלו, כך התרקם קשר נסתר ביניהם שמחזיק כבר זמן ארוך

מאד, למרות שביל ידע שהוא עוזר לאויב המשטר, לא יכול היה להימנע מלעזור לו בכל מיני תחומים שסבר שהם לא ממש מזיקים.

כך הצליח לדעת ממנו על ניסיון ההתנקשות בחיי עידו, ביל עורר במוחו את החשד כי שנים או שלושה בחורים מאצ"ל קשורים לניסיון הרצח בעידו, הוא עצמו לא ידע מי הוא עידו, אבל הבין מבעל הדירה כי שני הנרצחים היו ביומם השני בדירה, קשה להאמין שהרצחים ידעו על כך, קרוב לוודאי שהתכוונו לשוכר הראשון.

מעקבות שנותרו בדירה ניכר כי היו שם לכל הפחות שני בחורים מהירי תנועה קילרים מקצועיים (שכירי חרב) שהיו בדירה אולי שתי דקות, הם פעלו כרוצחים מקצועיים ביותר דוגמת המאפיה שמוציאה משפט מוות (לצערך בהיותי אבך צעיר "זכיתי" לראות סוג משפט כזה בהייוויי [כביש מהיר וסואן ביותר] שיוצא מני יורק, זה לא אורך רק מס' שניות, הם ריססו את המכונית בצורה כזו שלא היה שייך שמישהו יצא משם חיים, הם עשו זאת במהירות האור לא הספקתי להביק בעין והם אינם רק שלולית הדם הענקית שניגרה מהמכונית סיפרה על מסע בלהות שהתחולל שניה קודם לכן).

בתחילה לא העז עוזי לחשוך במושיקו וגואל כי יש להם יד בניסיון המתועב שעלה בחיי שני יהודים שלווים חפים מפשע, יש גבול כמה אנשים יכולים לרדת בגין קנאה, אבל כשראה את צהלתם באחרונה, התחיל לחשוך שאולי עשו את מה שעשו כדי להרחיקו מהשטח, עוזי החליט לא לסמוך על האינטואיציה הבריאה שלו אלא לבסס את החקירה עם מסמכי אמת.

לאחר החקירה הבליסטית קיבל סרג'נט ביל מידע ברור עם אלו נשקים התבצע הרצח, הוא הסכים להעביר את הממצאים לידי עוזי שלא היה צריך להתאמץ הרבה כדי להשוות בין הנשקים שהיו ברשותם, כי הכדורים נורו מאקדחיהם, עוזי הודה לביל וביקש ממנו, לא לעצורם לעת עתה, אלא לתת לו להעמידם למשפט המחותרת. ביל לא היה מוכן להבטיח לו, עזרה בתחום כזה עלולה לסכן את כל מעמדו ולהעמידו כמשתף פעולה עם אנשי המחותרת, דבר זה עלול לעלות לו לא רק במשרתו אלא גם להיות נדון במשפט צבאי ובתנאים מסוימים (על שיתוף פעולה עם אויב בשעת מלחמה) הוא עלול לשלם בחייו.

עוזי חש בדילמה רצינית, עתה במו ידיו עלול הוא לאבד שניים מטובי אנשיו שעזרו לו בתכנון מבצעים, זה עלול לפגוע באצ"ל מאד, ברגע שפנה לביל ארוזין הוא הסגיר אותם לידי האנגלים, ברגע שהמידע הגיע לידי ביל ארוזין מידע זה עלול להגיע לעוד קצינים מאנשי הבולשת, ועל כן הסכנה שיתפסו גדולה מאד, כעת יסרו מצפוננו על שדחף לחפש את אלו שהיו שותפים לפשע, לתקן את חטאם לא יוכל ומאיך הפסיד את שירותיהם.

כסלו תש"ו, שמונה חודשים לאחר שעיזו מתבסס בגבעתיים:

עידו בכל התקופה שמר היטב על כל הנהגותיו, הוא מצא בית כנסת לא הרחק מביתו בו היה מנין תוניסאי בנך, הוא הצטרף אליהם בשל חיבתו העזה למנהגי עדות המזרח. רוב היום ישב על התורה והעבודה, הוא מצא שתי חברות מתוך המנין התוניסאי, הוא אהב את סגנון לימודם שלא הלך בגדולות, אלא להבין את הפשט היטב עם כל דיבורי המהרש"א הייתה להם סברא ישרה שהתאימה לסגנון לימודו.

אך ביחס ל"רעול הפנים" התברר לו כי עשה מקח טעות, הלימוד עמו היה יגע מאד, התברר שלאותו בחור [שגם בלימודיו הקפיד ללכת עם "מאסק" (מסכה בכקורונה) שעטפה את כל פניו עד שרק חורי העיניים ניכרו בהם ותו לא], יש קושי עצום ללמוד גמרא, הייתה לו איזו חסימה במוח בלתי מובנת, סוגיות ממש לא עניינו אותו, הוא אהב ללמוד רק דברי הגות ומחשבה, אך לא בתחום היהדות, אלא של חכמי אומות העולם, אריסטו אפלטון סוקרטס וכו', בעיקר התעמק בכתבי הפילוסוף ברוך שיפנוזה שר"י, בזה שלט היטב וגילה הבנה חזקה מאד, אבל בכל מה שנוגע ללימוד גמרא, אפילו סוגיות שנראות פשוטות ביותר לא הסכים לשתף פעולה.

עידו היה בעל הסברה מעולה, גם מטומטמים יכולים היו להבינו בנקל, אבל לגודל החרפה כשהגיעו דבריו לאחזי "רעול הפנים" ריחפו המילים באויר, כביכול מתעכבות עד שישורשו להיכנס לתחום הקליטה, נראה כי לבחור יש אטמים באוזניים או במוח, הוא פשוט לא התחבר עם מה שקשור לגמרא ואפילו לחומש, אפילו הדבר הפשוט ביותר היה בלתי נתפס במוחו המטומטם. גם כשהבין משהו החליף את הדברים ותמיד אמרם הפוך בגאונות מופלאה (נוות ביתי תליט"א אומרת: אם יש שני צדדים לסדין או למפה, ישנם כאלו שתמיד יבחרו לעשות אותה בצד ההפוך וד"ל).

עידו כמעט נואש מהחברותא, הוא חשב לעצמו בצער שטעה שעודד אותו ללכת איתו, בלי לברר עד כמה יש לו קשר עם גמרא, הנה מצא לעצמו במקום מגוריו שני בחורים נפלאים שניתן ללמוד איתם כל חומר עיוני, לא היה לו כל צורך לעוד, עתה נגזר עליו להיות רב פרידא, אם לכל הפחות תלמידו מוכן היה אף הוא ללמוד ד' מאות פעם, היה מקבל בדיעבד את התפקיד, אבל רעול הפנים לא היה מוכן להשקיע אפילו פעם אחת, הוא היה מראה סימני קוצר רוח כל אימת שעידו טרח להסביר יותר מפעם אחת, היה פולט לעברו "מיש אוף א'נייע בלאט" עבור לנושא חדש, דבר זה הביא לו להרהר, האם מחויב הוא להבטחתו שילמד אותו תכנון ואסטרטגיה צבאית והלא מטומטם הוא לחלוטין, אך יבין אפילו את המפה הפשוטה ביותר, הוא ניסה לחמוק מההתחייבות שלו.

אך כאן גילה "אגוז קשה" ביותר, הלה עמד בכל תוקף על קיום ההבטחה, אלמלי כן לא היה עוזב בעד כל מחיר את ירושלים עיה"ק, ומה שקשור לטמטום מוחו, זה קשור רק ללימודי גמרא וחומש, הוא פלט לו בלי לפרט, כי עבר טראומה קשה בחייו זה קשור ללימוד, מה שהביא לחסימה מוחית לכל מה שקשור ללימודים יהודיים, אבל תחומים שמעניינים אותו הוא מבין היטב, בזה מוחו עובד פלאים, עובדה שיש לו ידיעות מופלאות במאמרי אריסטו ואפלטון ושפינוזה שמאד מסובכים בפיתולים פילוסופיים ואין לו בעיה לעכל את החומר, עידו נלחץ מאד, טבעו הישר הסכים עמו וכי מה אשם הוא במצבו, לכך פרע לרעול הפנים חובו אף שהלה לא עמד בהבטחתו.

לפתע התגלה כי בתחום לימודי האסטרטגיה יש למטומטם הירושלמי מוח אדיר, אם גמרא ואף חומש לא הבין אפילו ברמת טקסט פשוט, הרי שאת לימוד האסטרטגיה תפס בצורה מופלאה ביותר כמטאור, תוך תקופה קצרה ביותר ידע רעול הפנים להבין אק קוראים מפות ואק מתכננים מבצעים מורכבים ביותר, על פי הנתונים הטופוגרפיים של כל אזור. הוא גם ידע להכין תשתיות לוגיסטיות ברמה שאפילו עידו יצא נדהם לחלוטין, היו פעמים שאף העמיד את עידו בטעויות דקות.

"אמור לי רוליק (קיצור של רעול כפי שכנה את עצמו בקצרה) אק אתה מיישב את הסתירה בין קהות מוחך בתחומים תורניים לבין גאונותך האדירה בתחומים חילוניים?" עקץ עידו את רעול הפנים.

"למה צריכה להיות סתירה? שאל רעול הפנים בתמימות מעושה (ומאוסה) למה שאוהבים יש משאבים רבים במוח, ומה שלא, לא מפנים משאבים".

מאותו רגע חש עידו בחילה עזה מאותו בחור ירושלמי קל דעת, שלא מעניינת אותו האידישקייט בכי הוא זה, רק דרכי לחימה ופילוסופיה חילונית, הוא החל חושד בו באפיקורסות, לפיכך לא נתן לו לגעת בינו כדן מין, דבר שהכעיס את הרעול עד לשמים, "דער שטיק מזרחניק וועט מיר האלטין פאר אנאפיקורעס?! " אותו מזרחיסט יאחזני לאפיקורוס!?

לא היה קשה לו לסלוד מעידו שנראה בעיניו עוף מוחזר ביותר, הוא לא יכול לסבול את אדיקות היתר שאפיינה אותו, כל דבר שנכנס לבית היה מברר "שתי וערב" אם הוא מעושר כדת וכדין, אם היה חשש קל שבקלים עם ההכשר שלו, לא היה נוגע בו כאילו הוא אסור בתכלית, שלא לדבר על ענייני שבת ועירובין שהיה מחמיר בהם עד לקצה האחרון.

לעומתו רעול הפנים היה מכניס לפה במהירות האור, אגב חטיפת הברכה, השפתיים נעו בקושי, ספק אם הוא עצמו שמע מה אמר, הוא לא נזהר במיוחד בהלכות שבת, רק על מינימום הכרחי, נושאי עירוב לא עיינו אותו כל עיקר, מסובך מידי בשבילי, הפטיר בקלות דעת, גם לא היה ידוע לו באיזה מניין הוא מתפלל ג' תפילותיו, אבל לא נחשד אצלו שחלילה וחס איננו מניח תפילין, על בשרו ניכרו סימני הרצועות, לכל הפחות "מודה במקצת" חשב עידו בעוגמת נפש מרובה

יום אחד הגיע הרעול לביתו של עידו במפתיע, היה לו מפתח נסתר שהתאים לדלת הבית, הוא פתח את הדלת בעדינות והקשיב לשיחה החרישית שניהל עידו בטלפון, למרות שהשיחה התנהלה בקודים, קלט רעול הפנים מספיק רמזים כי עידו משוחח עם קליינצ'ק בימל האויב הראשי של האצ"ל על מבצע רחב שביקשו לתכנן, לא היה לו ספק כי עידו הוא משת"ף של השמאל.

הוא יצא מהבית בזהירות כדי שעידו לא יקלוט שנכנס לבית בלי רשות, אבל בעת שלמד איתו חש רגשות תיעוב עזים כלפי עידו המשת"ף, הוא לא יכול היה לשמור בבטנו זמן רב את מה שהיה לו לומר, הוא התלבט אק לומר לו לבסוף החליט לבוא עליו בהתקפה, כדי לבלבל את עידו. הוא התקיף את עידו על כך בהזדמנות הראשונה שנקלעה.

"אל תשאל אותי מאיפה אני יודע, אבל יש לי ידיעה ברורה ללא כל ספק, כי אתה משתף פעולה עם האויב המור ביותר שלנו, ארגון המח"ץ השמאל שבשמאל, אם הייתי קצת מקצין, הייתי אומר "אויב עם ישראל" האם אתה יודע מה אתה עושה?! אתה מסייע לידי אויבינו המרים, בקושי הסכמנו לשתף פעולה עם מח"ץ, כשעמדו עמנו חזית אחת ב"מרי האזרחי" נגד האויב הבריטי, אבל עתה שנפרדו הארגונים, כל אחד לדרכו, אין לנו יותר מחויבות כלפיהם.

גייסתי אותך עבור האצ"ל שהוא ארגון ימני שנאמן לעם ישראל, לעומתו מחתרות השמאל אינם נאמנים רק לחוגים שלהם, טובת הארץ לא עומדת לפנייהם, אלא טובת המפלגה ואין בלעדיה, גם כשסייעו לנו לא התכוונו לעזור לנו אלא לעצמם, ברגע שביצענו את המשימה הגדולה שמח"ץ עמדו מאחוריה ודחפו מאד ואת העבודה המלוכלכת הטילו אק ורק עלינו, אק כשהתקבלה ביקורת בעולם, מיד התנערו מאתנו ואת כל הלכלוך ספגנו אנו.

מאז "הכושי עשה את שלו הכושי יכול ללכת" הם הפכו את עורם לחלוטין ומסגירים את טובי אנשינו לידי הבולשת, מתוך ידיעה שהם מובילים אותם לגרוזום, בזה הם הוציאו את עצמם מהכלל, עתה שנפרדנו אק אתה עובד בשביל הבוגדים?! עלך לשוב לשורות האצ"ל" טען רעול הפנים לעידו בעזות.

עידו היה המום מהידיעה הפתאומית שנחתה עליו הוא לא האמין לכל הסיפור, רעול הפנים חשוד לספר שקרים.

"אני לא עובד לשמאל, אני עובד לטובת "המרי האזרחי" שהוא ארגון הגג של כל המחתרות".

